

OBIECTUL INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI

(art.246 și 246¹ CP RM)*Sorin TIMOFEI**Catedra Drept Penal și Criminologie*

The article is devoted to examining the object structure and content of the offenses provided by art.246 and 246¹ PC RM. As a result, it is shown that competition is a confrontation between economic entities which have a common trend in the activity, consisting in obtaining benefits. The offense of limiting the free competition (art.246 PC RM) has a simple special legal object, when one social value and the corresponding social relations form its content; the respective social value is the free competition. The special legal subject of the offence of unfair competition (art.246¹ PC RM) is formed by the social relationships of fair competition. The breakdown of a secondary legal object of the offense provided by art.246¹ PC RM is not appropriate. It is argued that, in contrast with the offense of unfair competition, the offence of limiting free competition has no material object (immaterial). The victim of the offence of limiting free competition is the third person (third in concordance to parties of anticompetition illegal agreement), that suffers exceptionally large damages, a person that has the quality of an economic agent. In case of the offense of unfair competition, the victim is the economic agent in competition, with the consumer.

Obiectul infracțiunii îl formează relațiile sociale cu privire la anumite valori sociale și prejudicierea acestor valori este mijlocul prin care sunt vătămate sau puse în pericol relațiile sociale ce constituie obiectul infracțiunii [1]. Nu se poate tăgădui importanța deosebită pe care o prezintă, din punct de vedere teoretic și practic, obiectul infracțiunii. A determina cu precizie valorile sociale apărute de legea penală și în ce anume constau ele este o sarcină imperios necesară, atât în procesul de elaborare a legii penale, cât și în activitatea de aplicare a normelor penale. După cum se știe, obiectul infracțiunii este punctul de plecare pentru a se putea stabili dacă o faptă prezintă pericol social (periclitând o anumită valoare socială), precum și pentru a se putea aprecia gradul de pericol social al acestei fapte.

Așa cum rezultă din denumirea Capitolului X al Codului penal al Republicii Moldova – „Infracțiuni economice” – relațiile sociale cu privire la economia națională sunt cele care formează **obiectul juridic generic** al infracțiunilor prevăzute la art.246 și 246¹ CP RM.

Să stabilim în cele ce urmează care este locul și rolul fenomenului concurenței în contextul economiei naționale, ca valoare socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor economice.

În literatura de specialitate au fost exprimate și alte opinii cu privire la obiectul juridic generic al infracțiunilor în domeniul concurenței. De exemplu, E.Mihai consideră că, în cazul concurenței neloiale, obiectul juridic generic îl constituie relațiile sociale legate de construirea și menținerea unei concurențe neviciate prin acte contrare moralei în afaceri [2]. Nu putem fi de acord cu o asemenea poziție în raport cu infracțiunile specificate la art.246 și 246¹ CP RM. Or, legiuitorul din fiecare țară este cel care, în funcție de prioritățile politicii penale, decide cărui grup de infracțiuni, corespunzător unui capitol al Părții Speciale a legii penale, să fie raportată o infracțiune sau alta. Pe lângă aceasta, nelipsit de interes este faptul că alți doctrinari români consideră că, în cazul concurenței neloiale, obiectul juridic generic îl formează relațiile sociale care asigură normala desfășurare a unor activități economice al căror regim este reglementat de lege [3]. Nu întâmplător așa consideră, având în vedere faptul că, în Codul penal român din 1968, art.301 „Concurența neloială” este inclus în Titlul VIII al Părții Speciale – „Infracțiuni la regimul stabilit pentru anumite activități economice”, titlu ce poate fi considerat corespondentul Capitolului X al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova.

În alt context, există o fundamentare constituțională a faptului că tocmai relațiile sociale cu privire la economia națională reprezintă obiectul juridic generic al infracțiunilor specificate la art.246 și 246¹ CP RM:

– „Piața, libera inițiativă economică, concurența loială (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sunt factorii de bază ai economiei” (alin.(3) art.9 al Constituției);

– „Economia Republicii Moldova este economie de piață, de orientare socială, bazată pe proprietatea privată și pe proprietatea publică, antrenate în concurență liberă (sublinierea ne aparține – *n.a.*)” (alin.(1) art.126 al Constituției).

Din această perspectivă, trebuie de menționat că în doctrina penală din epoca socialistă „concurența între capitaliști” [4] este numită printre izvoarele infracțiunilor economice. Totodată, se precizează că „menținerea

unor infracțiuni economice în dreptul penal al țărilor socialiste se datorează – în ultimă analiză – menținerii, o perioadă de timp, în conștiința unor oameni a unor rămășițe de interese burgheze și a unor reminiscențe ale vechii mentalități burgheze și mic-burgheze” [5]. Dincolo de această retorică ideologică, trebuie să recunoaștem că orice legiuitor, în fiecare epocă și în fiecare țară, își formulează propria concepție despre valorile sociale de maximă importanță. Ca urmare, legiuitorul consideră anumite reguli de conduită ca absolut necesare pentru existența societății și, pe această bază, determină în cuprinsul legii penale acțiunile sau abstențiunile pe care le impune cetățenilor, sub amenințarea unei pedepse. Este vorba deci de fapte care aduc atingere ordinii sociale, așa cum aceasta este înțeleasă la o anumită etapă de dezvoltare socială. Dreptul penal protejează sistemul de valori sociale, cristalizat în mod obiectiv în procesul de evoluție istorică firească a statului și a societății.

Atât în epoca precapitalistă, cât și în epoca socialistă, nu au existat condiții pentru concurență dintre subiecții economici. Deci, nu au existat nici condiții pentru evoluarea libertății concurenței și a concurenței loiale în calitate de valori sociale ocrotite de legea penală.

În cursul istoriei, concurența dintre subiecții economici a devenit posibilă în măsura în care, pe plan teoretic, s-a generalizat ideea productivității comerțului, iar la nivel social-politic s-a asigurat funcționalitatea pieței libere. Rivalitatea pentru câștigarea, extinderea și conservarea clientelei se poate desfășura numai în condițiile economiei de piață. În context, se afirmă, pe bună dreptate, că „o asemenea luptă nu este de conceput decât într-un regim de libertate a comerțului” [6].

Atât sub aspectul productivității comerțului, cât și sub aspectul funcționalității pieței libere, s-au înregistrat și au persistat timp de secole distorsiuni care au împiedicat o evoluție firească în materie de concurență. Factorii negativi s-au păstrat cu o pondere însemnată până la momentul crucial al Revoluției franceze din 1789, după care au reapărut sub impactul concepției nefaste a economiei planificate. Repunerea comerțului și, implicit, a pieței libere în drepturile sale firești au realizat-o economiștii clasici. Astfel, în literatura de specialitate se menționează: „Muncile fermierilor și ale lucrătorilor agricoli sunt de bună seamă mai productive decât cele ale negustorilor, ale artizanilor și ale patronilor de manufacturi. Produsul mai înalt al uneia dintre aceste categorii nu înseamnă totuși că celelalte sunt sterile sau neproductive” [7]. În acest fel, știința economică a fundamentat teza productivității comerțului. Explicația rezidă în plusul de utilitate pe care distribuția pe piață îl conferă mărfii respective.

Pe planul gândirii economice, combaterea sistemului monopolist al corporațiilor, prin argumente și demonstrații de ordin științific, a început odată cu declinul concepției mercantiliste și cu promovarea ideilor liberale ale fiziocraților. În practica socială, de-abia legea adoptată în timpul Revoluției franceze, la 17 martie 1791, a suprimat efectiv breslele, proclamând principiul libertății comerțului și a muncii. Din acel moment, orice persoană a dobândit dreptul de a-și exercita meșteșugul pe care și-l alesese sau de a produce și vinde ceea ce considera necesar să fie oferit pe piață. Curentul de liberalizare a comerțului, departe de a se fi cantonat în hotarele Franței, luase avânt încă mai înainte, în Anglia, sub influența unei industrializări mai timpurii. Celelalte state europene s-au adaptat, la rândul lor, la date diferite, la concepția descătușării comerțului și a muncii de sub multiplele restricții moștenite din trecut.

În epoca socialistă, libertatea comerțului s-a desființat brutal, cu efecte economice catastrofale. Relațiile de piață au fost înlocuite prin monopolul absolut al statului. Doctrinarii regimului au confirmat explicit teza potrivit căreia „revoluția socialistă, care lichidează proprietatea privat-capitalistă și instaurează proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, suprimă baza economică a concurenței” [8]. În același timp, activitatea comercială de orice fel, desfășurată cu titlu individual și în nume propriu de către persoane fizice, devenise în general ilicită.

În Republica Moldova, necesitatea de a fi abandonat sistemul falimentar al economiei de comandă, bazate pe monopolul de stat, pe centralism excesiv, pe planificarea rigidă, a fost proclamată solemn, ca un scop fundamental al noului regim, încă în primele acte normative care au stabilit bazele constituționale ale Republicii Moldova: Legea RSSM cu privire la Declarația cu privire la suveranitatea RSSM, adoptată de Sovietul Suprem al RSSM la 23.06.1990 [9], și Legea Republicii Moldova privind Declarația de Independență a Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 27.08.1991 [10]. Acest imperativ și-a găsit ulterior reflectare în textul Constituției Republicii Moldova.

În special, așa cum am mai menționat, în alin.(1) art.126 al Legii Supreme se stabilește: „Economia Republicii Moldova este economie de piață ... bazată pe proprietatea privată și pe proprietatea publică, antrenate în concurență liberă”. Deocamdată, prevederea reprodușă dă expresie unui vast program de viitor, care urmează a fi transpus în practică și în anii următori, când procesul de privatizare a întreprinderilor de stat va fi adus la îndeplinire.

În corelație deplină cu dispoziția precitată, prevederea de la lit.b) alin.(2) art.126 din Constituție obligă statul să asigure „libertatea comerțului și activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale, crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție”. Condițiile specificate reprezintă tot atâția factori de bază ai economiei de piață, care se edifică în țara noastră.

Aceste prevederi constituționale se îmbină organic cu dispozițiile art.46 din Legea Supremă, care consfințesc și garantează dreptul de proprietate privată. Astfel se suprimă fondul unic al proprietății de stat asupra tuturor mijloacelor de producție.

În lipsa principiilor juridice, consemnate mai sus, edificarea economiei de piață în Republica Moldova nu ar putea fi concepută.

Se admite că, în esență, concurența definește, pe de o parte, un anumit tip de comportament al subiecților economici, iar, pe de altă parte, un mod specific de organizare a activității de piață [11]. Într-adevăr, organizarea pieței în sistemul concurențial presupune cu necesitate independența și descentralizarea activității de producție, de distribuție și de consum. Inițiativa privată trebuie să se exercite fără constrângeri sau limitări de ordin administrativ. La fel de însemnată este privatizarea întreprinderilor monopoliste de stat, care încă dețin o pondere considerabilă în sectorul real al economiei naționale. Fenomenele semnalate se conjugă cu liberalizarea prețurilor, fixate în trecut pe cale administrativă, asigurându-se în acest scop funcționalitatea legii cererii și ofertei.

Cât privește comportamentul subiecților economici, acesta are, în condițiile concurenței, caracter prin definiție individualist. Fiecare dintre ei își urmărește interesul propriu. Ținta rivalității pe piață o constituie profitul maxim, realizat prin captarea și păstrarea clientelei. În acest plan, în opinia unor doctrinari, concurenței i se recunoaște rolul de „mână invizibilă” care, independent de orice intervenție statală, „realizează adaptarea cererii și ofertei, sub impulsul exclusiv al interesului individual, disciplinând prin ea însăși, în mod natural, întreaga activitate economică” [12].

Prin originea sa, noțiunea de concurență s-a format și este folosită în raport cu orice relații sociale. În această ordine de idei, prin „concurență” se are în vedere o confruntare între tendințe adverse, care converg spre același scop. Pe plan social, deosebit forme extrem de variate ale concurenței. Ea semnifică conflictul interuman, în cadrul căruia fiecare individ tinde la conservarea și dezvoltarea proprie. Totuși, din perspectiva relațiilor de piață, concurența îndeplinește funcții mai specializate: 1) ea facilitează ajustarea cererii și ofertei în oricare domeniu al activității economice. Astfel, în cadrul pieței dominate de ofertă, strategia competițională determină întreprinderile să se particularizeze față de rivali. Pe piețele dominate de cerere, se urmărește, în raporturile cu potențialii consumatori, specializarea întreprinderii într-un sector individualizat al cererii; 2) exercitarea concurenței împiedică realizarea profitului de monopol de către anumiți subiecți economici; 3) concurența stimulează inovațiile, crearea de noi produse și de tehnici tot mai perfecționate de producție, cale optimă de a cuceri poziții avantajoase pe piață; 4) concurența asigură o alocare rațională a resurselor între variatele utilizări solicitate pe piață; 5) concurența statornicește o repartizare a beneficiilor proporțională cu contribuția efectivă a subiecților economici în procesul de producere și distribuție a bunurilor.

Interpretând convergența acestor funcții, diferiți autori înțeleg în mod similar conținutul noțiunii de concurență:

– „rivalitate comercială, luptă dusă cu mijloace economice între industriași, comercianți, monopoluri, țări etc. pentru acapararea pieței, desfășurarea unor produse, pentru clientelă și pentru obținerea unor câștiguri cât mai mari” [13];

– „rivalitate între industriași sau comercianți pentru acapararea pieței, pentru obținerea unor profituri cât mai mari etc.” [14];

– „lupta pentru dobândirea și menținerea clientelei” [15];

– „rivalitatea dintre agenții economici în căutarea și păstrarea clientelei” [16];

– „lupta, adesea acerbă, între agenții economici, care exercită aceeași activitate sau o activitate similară, pentru dobândirea, menținerea și extinderea clientelei” [17];

– „situația de pe o piață, în care firme sau vânzători se luptă în mod independent pentru a câștiga clientela cumpărătorilor, în scopul de a atinge un obiectiv economic (de exemplu, profituri, vânzări și/sau împărțirea pieței)” [18];

– „lupta dusă, atât pe plan național, cât și internațional, între firme de producție, comerciale, bancare etc., în scopul realizării unor profituri cât mai mari, ca urmare a acaparării unor segmente tot mai largi de piață și, în consecință, a sporirii volumului de afaceri” [19];

– „ca formă a relațiilor de piață, concurența reprezintă starea de interdependență, competiție, rivalitate între subiectele activității economice, ramuri și regiuni, în care își găsesc reflectarea prioritățile resurselor și potențialului tehnologic, logistic, economic, politic, social sau de alt ordin ale cel puțin unuia dintre concurenți, priorități realizate în cadrul alegerii celor mai eficiente procedee economice de atingere a scopurilor comune ale concurenților” [20];

– „în sens larg, concurența constituie procesul de rivalitate a subiecților economici, pentru superioritate pe piață, cu utilizarea celor mai variate metode; în sens îngust, concurența reprezintă procesul de competiție pe piață între subiecții economici, pentru obținerea de avantaje, în scopul valorificării în cele mai prielnice condiții a mărfurilor” [21].

Din analiza tuturor acestor definiții se desprinde concluzia că concurența reprezintă o confruntare dintre subiecții economicii care au o tendință comună în desfășurarea activității, constând în obținerea beneficiilor. Definițiile prezentate *supra* exprimă, în plus, strategia care servește pentru obținerea de profituri cât mai mari. Ea constă în acapararea de segmente tot mai largi de piață, ceea ce contribuie la creșterea volumului de afaceri al subiectului economic în cauză.

De asemenea, urmează a fi reținută conexiunea pe care definițiile noțiunii de concurență o stabilesc între noțiunea respectivă și anumiți participanți la activitatea economică. Aceștia trebuie să fie industriași, comercianți, firme de producție, comerciale, bancare sau de natură asemănătoare. Din aceasta rezultă că nu poate fi vorba de concurență într-o economie rigid planificată, care presupune o sectorizare pe cale administrativă cu departajări corespunzătoare în activitatea fiecărei întreprinderi. Or, definiția noțiunii de piață ia în considerație atât cererea, cât și oferta. Pe latura cererii, produsele sau serviciile trebuie să fie substituibile din punctul de vedere al consumatorului. Pe latura ofertei, piața include numai producătorii și prestatorii care valorifică produsul sau serviciul relevant ori care își pot ușor modifica producția spre a oferi produse sau servicii de substituie ori conexe. Cu alte cuvinte, piața prezintă un caracter sectorizat, care poate fi determinat doar de existența unor produse sau servicii substituibile între ele. Posibilitatea de substituie este esențială pentru existența concurenței pe piață și, implicit, pentru consolidarea economiei de piață.

La fel, se face referire – explicită sau implicită – la clientelă, cea care în ultimă instanță formează mărul discordiei și, totodată, factorul decisiv în obținerea prosperității, în condițiile de adversitate dintre subiecții economici. Or, câștigarea, păstrarea și extinderea clientelei se prezintă, cu certitudine, ca scop principal al competiției dintre acești subiecți.

În principiu, toate aceste aspecte sunt avute în vedere în definiția legală a noțiunii de concurență, formulată în art.2 al Legii Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 30.06.2000: „întrecerea în care acțiunile independente ale agenților economici limitează efectiv posibilitatea fiecăruia dintre ei de a exercita influență unilaterală asupra condițiilor generale de circulație a mărfii pe piața respectivă” [22]. Din această definiție putem desprinde ideea că concurența constituie confruntarea dintre subiecți economici cu activități similare sau asemănătoare, exercitată în domeniile deschise pieței, pentru câștigarea și conservarea clientelei, în scopul rentabilizării proprii întreprinderi. Spre această concluzie ne îndreaptă, inclusiv, definiția unor noțiuni relevante ce se conțin în aceeași reglementare normativă: „marfă – produsul activității (inclusiv lucrări și servicii) cu aceeași valoare de consum destinat vânzării sau schimbului”; „agenți economici – persoanele fizice și juridice, inclusiv străine, care desfășoară activitate de întreprinzător”.

După definirea noțiunii de concurență, să vedem care sunt tipurile acestora. Astfel, pe planul analizei științifice, tipologia concurenței comportă două mari orientări: concurența pură și perfectă și, respectiv, concurența eficientă [23]. Spre deosebire de prototipul ideal al concurenței pure și perfecte, viața economică actuală pare să se acomodeze, în statele puternic dezvoltate, mai ales cu formele imperfecte ale competiției comerciale. Modelul teoretic corespunzător este reprezentat de concurența eficientă care consideră rivalitatea dintre subiecții economici ca pe un simplu mijloc, nu ca pe un scop în sine.

Concurența pură și perfectă presupune îmbinarea următoarelor caracteristici: 1) atomicitate; 2) omogenitate; 3) transparență; 4) pluralitate de opțiuni; 5) mobilitatea factorilor de producție; 6) neintervenția statului.

Atomicitatea pieței presupune existența unui număr suficient de mare de vânzători și de cumpărători care acționează în mod independent. Este necesar ca nici unul dintre subiecții economici să nu cumuleze o fracțiune considerabilă a ofertei sau a cererii, pentru a nu se influența asupra nivelurilor de prețuri la anumite produse sau servicii.

Omogenitatea rezultă din similaritatea relativă a produselor sau serviciilor valorificate pe piața respectivă.

Transparența se atestă în ipoteza în care pe piață este asigurat accesul imediat și complet al consumatorului la oricare informații relevante, care privesc caracteristicile produselor sau serviciilor, precum și prețurile corespunzătoare.

Pluralitatea de opinii decurge din îmbinarea cerințelor specificate până acum. Odată ce sunt respectate aceste cerințe, consumatorii beneficiază de posibilități de alegere practic nelimitate între produsele sau serviciile oferite spre valorificare.

Mobilitatea factorilor de producție se exprimă în posibilitatea subiecților economici și a capitalului pe care îl dețin de a se conforma cu eficacitate evoluției conjuncturale a pieței. Astfel, poate fi realizată repar-tizarea optimă a resurselor între diferitele domenii ale activității economice. Totodată, se asigură o ajustare adecvată a nivelului ofertei, în corelare cu volumul cererii.

Neintervenția statului are ca efect libertatea concurenței. Concurența încetează să mai fie perfectă din momentul ce i se aduc restrângeri, prin măsuri administrative.

Din analiza cerințelor sus-nominalizate, putem ajunge la concluzia că, în condițiile de concurență pură și perfectă, economia de piață funcționează cu eficiența cea mai înaltă posibilă. Aceasta deoarece nici un subiect economic nu poate obține câștiguri acționând asupra prețului, ci numai reducând costul de producție. Nici un subiect economic nu dispune de o influență prea mare pentru a acționa asupra pieței și prețului.

Totuși, pe măsura trecerii la stadiul contemporan al economiei, între modelul teoretic al concurenței pure și perfecte și realitatea socială s-a înregistrat un decalaj tot mai pronunțat. Acesta s-a datorat, în principiu, fenomenului firesc de concentrare a întreprinderilor, ceea ce a determinat dispariția etapizată a atomicității pieței. În prezent, atomicitatea nu se mai întâlnește decât în sectorul agricol, al producției artisanale și al comerțului cu amănuntul. În rest, putem remarca o concentrare tot mai accentuată a întreprinderilor.

De asemenea, vizavi de cerința omogenității, aceasta subsistă doar pentru materiile prime și materialele destinate industriei. Transparența poate fi realizată în mod efectiv numai la bursele de mărfuri. Mobilitatea factorilor de producție este dezmințită de practică: reconvertirea unei întreprinderi spre a realiza un alt gen de producție decât cel pentru care a fost proiectată, implică cheltuieli considerabile, foarte greu de suportat (exemplul uzinelor „Mezon”, „Vibroprigor”, „Signal” și altele de felul lor este edificator în acest sens). În fine, intervenția statului în economie nu poate fi exclusă cu totul, fără riscul unor perturbări sociale.

Cele evocate ne ajută să înțelegem de ce, treptat, s-a produs transformarea concurenței pure și perfecte în concurența eficientă. În context, are dreptate M.H. Hakulov când afirmă: „Chiar și în condițiile unei piețe dezvoltate, concurența perfectă este un fenomen rar. Dar chiar și concurența perfectă nu poate fi o garanție împotriva concurenței ilicite. De aceea, în majoritatea statelor cu economie de piață avansată se aplică legislația având menirea să prevină și să contracareze manifestările de concurență ilicită. Or, în goană după profit, unii întreprinzători încearcă să se dispenseze de „cătușele” stânenitoare ale concurenței. Fuziunile de întreprindere, acordurile clandestine de cartel – toate acestea contribuie la reducerea concurenței. În calitate de activitate specifică a statului, susținerea concurenței este orientată pentru a garanta: 1) menținerea concurenței loiale; 2) contracararea activității monopoliste și a concurenței neloiale” [24].

Pe cale de consecință, se poate susține că concurența eficientă se caracterizează prin trei factori distinctivi: 1) este necesar ca piața să fie deschisă. În alți termeni, subiecții economici trebuie să se bucure de acces liber pe piață. Chiar dacă numărul acestor subiecți este mare, condiția se consideră îndeplinită în măsura în care nu există obstacole artificiale pentru pătrunderea pe piață; 2) este necesar ca subiecții economici să dispună de libertatea de acțiune pe piață. Aceasta presupune că fiecare dintre concurenți trebuie să-și poată stabili în mod autonom propria politică față de ceilalți concurenți și față de consumatori. Totodată, oscilațiile înregistrate pe piață în oferte și cereri trebuie să se repercuteze asupra formării prețurilor; 3) consumatorii urmează să beneficieze de un grad satisfăcător de libertate în alegerea furnizorului și a mărfii dorite.

Concurența încetează a mai fi eficientă de îndată ce consumatorii sau furnizorii își pierd facultatea de alegere a partenerului de afaceri. În astfel de condiții, piața se transformă în monopol sau în monopson. Unicitatea pe piață a vânzătorului este desemnată prin termenul „monopol”; unicitatea pe piață a consumatorului este desemnată prin termenul „monopson”. Fără îndoială, monopolismul, ca formă extremă de manifestare a monopolului, suprimând libertatea pieței și aducând prejudicii considerabile masei consumatorilor, constituie o formă de limitare a concurenței condamnată de istorie [25].

Toate cele menționate mai sus sunt o dovadă elocventă a faptului că fără o protejare eficientă a concurenței nu este posibilă perfecționarea economiei de piață funcționale și a climatului de afaceri în Republica Moldova. Anume protejarea concurenței reprezintă dovada unei reforme structurale adecvate, orientate spre obținerea transparenței și previzibilității condițiilor de desfășurare a afacerilor.

În cazul infracțiunii de limitare a concurenței libere (art.246 CP RM) și a infracțiunii de concurență neloială (art.246¹ CP RM) individul se simte neputincios de a se împotrivi unor asemenea fapte. Atunci trebuie să intervină colectivitatea socială, pentru a-l apăra împotriva atingerilor aduse concurenței.

Așa cum fiecare infracțiune are **obiectul juridic special** al său, în cele ce urmează vom analiza conținutul acestui obiect. Vom începe cu obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM.

Este necesar a menționa că, anterior, înainte de operarea amendamentelor din 18.12.2008, era validă aserțiunea conform căreia obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere are un caracter complex: „obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art.246 CP RM, include obiectul juridic principal și obiectul juridic secundar. Prin acțiunea adiacentă de aplicare a violenței se aduce atingere obiectului juridic secundar. Dar care este conținutul acestui obiect? Pentru a răspunde la această întrebare, este necesară analiza comparativă a sancțiunii de la art.246 CP RM și a sancțiunilor de la articolele care prevăd răspunderea pentru infracțiunile violente (art.145, 151, 154 CP RM). Astfel, sancțiunea de la art.246 CP RM este mai aspră decât sancțiunile de la art.152-154 CP RM, dar mai puțin aspră decât sancțiunile de la art.145 și 151 CP RM. Rezultă că, dacă violența, aplicată în scopul limitării concurenței libere, adoptă forma de omor intenționat sau de vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, atunci cele săvârșite vor fi calificate numai potrivit art.145 sau art.151 CP RM... Relațiile sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei pot constitui obiectul juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM. De aceea, nu este necesară calificarea suplimentară conform art.152-154 CP RM atunci când violența, aplicată în scopul limitării concurenței libere, se exprimă în vătămarea intenționată medie sau ușoară a integrității corporale sau a sănătății, ori în maltratarea intenționată, sau în alte acte de violență” [26].

Însă, prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată la 18.12.2008 [27], în dispoziția art.246 CP RM cuvintele „fapta săvârșită cu aplicarea violenței” au fost înlocuite cu cuvintele „dacă prin aceasta a fost obținut un profit în proporții deosebit de mari sau au fost cauzate daune în proporții deosebit de mari unei terțe persoane”. De aceea, în contextul legii penale în vigoare, infracțiunea de limitare a concurenței libere are un obiect juridic special simplu, când o singură valoare socială și relațiile sociale corespunzătoare îi formează conținutul.

În continuare, vom afla care anume valoare socială și relații sociale aferente constituie obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM.

Astfel, în doctrina penală a fost exprimat punctul de vedere conform căruia obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea activității de întreprinzător, în sensul exercitării nestingherite a drepturilor de întreprinzător, asigurate împotriva imixtiunii ilicite economice sau extraeconomice din partea organelor administrației publice, a persoanelor cu funcție de răspundere sau a altor persoane [28]. O poziție similară o exprimă A.S. Cisteakova: relațiile sociale cu privire la libertatea activității economice formează obiectul juridic special al limitării concurenței libere [29].

Considerăm că aceste poziții nu reflectă exact conținutul obiectului juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere. Or, una dintre premisele economice ale constituirii unei societăți democratice este descentralizarea adoptării deciziilor de natură economică. Concurența liberă nu poate exista fără libertatea alegerii, libertatea activității de întreprinzător, libertatea accederii pe piață etc. Însă, nu se confundă cu aceste valori.

În condițiile economice concurențiale, întreprinzătorii își caută de sine stătător consumatorii, pentru a-și asigura scopurile activității lor: sporirea profitului; creșterea volumului de vânzări; ridicarea cotei de participare pe piață etc. Concurența stimulează întreprinzătorii să întreprindă acțiuni mai eficiente pe piață, determinându-i să propună consumatorilor un sortiment mai larg de mărfuri sau servicii la prețuri mai reduse și de o calitate mai bună. Tocmai aceasta contribuie la progresul economiei: sporește eficacitatea producției; se creează condiții pentru concentrarea resurselor în sectoarele cele mai rezultative ale economiei. Anume ambianța concurențială îi îndeamnă pe întreprinzători să promoveze activ inovațiile, să-și perfecționeze tehnologiile și să utilizeze rațional resursele limitate. În ultima instanță, crește bunăstarea consumatorilor, scad prețurile la categoriile tradiționale de mărfuri și servicii, pe piață apar noi mărfuri și servicii, precum și noi producători. Acordând consumatorului libertatea de a alege, concurența de piață, atunci când se dezvoltă liber, asigură asanarea economiei, împiedicând activitatea întreprinderilor ineficiente.

În același timp, pentru fiecare subiect economic este caracteristică tendința de monopolizare, de înlăturare a concurentului de pe piață, de lărgire a sferei activității sale. Aceasta nu înseamnă că se dorește restrângerea activității economice sau a activității de întreprinzător a concurenților. Dimpotrivă, subiectului economic de rea-credință îi convine păstrarea unei aparențe de concurență pe piață. Obținând și fortificând influența pe piață,

acesta urmărește să stabilească controlul asupra prețurilor la mărfurile și serviciile concurenților, precum și asupra altor factori care determină activitatea concurenților pe piață. În scopul menținerii influenței economice pe piață și al controlului activității pe piață a concurenților, subiectul economic de rea-credință săvârșește acțiuni de limitare a concurenței libere, creând bariere artificiale pentru intrarea pe piață, încheind acorduri anticoncurență având ca obiect: limitarea volumului de vânzări; fixarea prețurilor; divizarea pieței etc. În acest fel, limitarea concurenței libere denaturează considerabil acțiunea forțelor pieței. Ea conduce la repartizarea irațională a resurselor sociale, influențează negativ activitatea economică și a celei de întreprinzător. Fără însă a leza libertatea activității economice și a celei de întreprinzător.

Libertatea activității de întreprinzător, așa cum este înțeleasă aceasta în dispoziția de la lit.b) art.126 al Constituției, ar fi afectată dacă s-ar săvârși fapta a cărei incriminare s-a dorit în proiectul Codului penal al Republicii Moldova [30]: împiedicarea activității legale de antreprenoriat (art.263). Se are în vedere refuzul nefondat de a înregistra activitatea de antreprenoriat, restricția drepturilor sau intereselor antreprenorului sau întreprinderii indiferent de forma organizatorico-juridică sau tipul de proprietate, precum și limitarea independenței de antreprenoriat sau o altă intervenție ilegală în activitatea de antreprenoriat, dacă aceste acțiuni au fost săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere cu folosirea atribuțiilor de serviciu.

De notat că drept model pentru art.263 al proiectului Codului penal al Republicii Moldova a servit art.169 „Împiedicarea activității legale de întreprinzător” din Codul penal al Federației Ruse. Iar în teoria dreptului penal rus [31] este larg acceptată părerea că tocmai relațiile sociale cu privire la libertatea activității de întreprinzător formează obiectul juridic special al infracțiunii specificate la art.169 al Codului penal al Federației Ruse. Cum nu pot exista infracțiuni cu același obiect juridic special, putem deduce că nici în cazul infracțiunii prevăzute la art.178 al Codului penal al Federației Ruse, nici în cazul infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM, relațiile sociale cu privire la libertatea activității de întreprinzător (ca și relațiile sociale cu privire la libertatea activității economice, care sunt apropiate ca natură) nu pot reprezenta obiectul juridic special.

În alt context, nu putem agree punctul de vedere conform căruia valorile și relațiile sociale, care constituie obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere, sunt apărute împotriva faptei de concurență neloială [32]. Se admite o confuzie de noțiuni, care își are cauzele în cunoașterea insuficientă a normelor extrapenale la care face trimitere dispoziția cu privire la limitarea concurenței libere. Astfel, conform art.5 al Legii Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, la acțiunile anticoncurență se raportează:

- a) activitatea monopolistă:
 - abuzul de situația dominantă pe piață;
 - acordul anticoncurență dintre agenții economici;
- b) concurența neloială;
- c) activitatea autorităților administrației publice de limitare a concurenței.

Din aceste tipuri de acțiuni anticoncurență, în art.246 CP RM se are în vedere, în primul rând, numai activitatea monopolistă sub forma acordului anticoncurență dintre agenții economici. Aceasta rezultă din alin.(1) art.7 al Legii cu privire la protecția concurenței. Potrivit acestuia, este interzis orice acord încheiat sub orice formă între agenții economici concurenți care dețin în comun o parte de peste 35% pe piața unei anumite mărfi, dacă aceste acorduri au sau pot avea drept rezultat limitarea concurenței, inclusiv dacă sunt îndreptate spre:

- a) stabilirea (menținerea) de prețuri (tarife), rabaturi, adaosuri (suplimente) pentru a leza interesele concurenților;
- b) majorarea, reducerea sau menținerea prețurilor la licitații;
- c) efectuarea de licitații prin înțelegere secretă;
- d) divizarea pieței după principiul teritorial sau în funcție de volumul vânzărilor sau achizițiilor, de sortimentul mărfurilor comercializate sau de categoria vânzătorilor ori a cumpărătorilor (beneficiarilor);
- e) eliminarea producției, livrării, inclusiv prin stabilirea de cote;
- f) limitarea accesului pe piață, înlăturarea de pe piață a altor agenți economici în calitatea lor de vânzători de anumite mărfuri sau înlăturarea cumpărătorilor (beneficiarilor) lor;
- g) renunțarea nemotivată la încheierea de contracte cu anumiți vânzători sau cumpărători (beneficiari).

În al doilea rând, sub incidența art.246 CP RM intră orice acord dintre o autoritate a administrației publice și un agent economic, care împiedică dezvoltarea concurenței și care lezează interesele legitime ale consumatorului, inclusiv acordul care urmărește finalitățile nominalizate la lit.a)-c) alin.(4) art.9 al Legii cu privire la protecția concurenței.

În ce privește activitatea monopolistă sub forma abuzului de situația dominantă pe piață, considerăm că, în acest caz, nu poate fi aplicat art.246 CP RM. În schimb, poate fi aplicat art.247 CP RM „Constrângerea de a încheia o tranzacție sau de a refuza încheierea ei” – în cazul acțiunilor agentului economic cu o situație dominantă pe piață, precum și a acțiunilor mai multor agenți economici ce dețin în comun o astfel de situație care duc sau care pot duce la limitarea concurenței și (sau) la lezarea intereselor unor alți agenți economici, precum și ale persoanelor fizice, inclusiv prin: constrângerea contragentului de a încheia contract doar cu condiția procurării (vânzării) unor altor mărfuri sau a renunțării de a procura mărfuri de la alți agenți economici, sau a vinderii de mărfuri către alți agenți economici sau consumatori (lit.b) art.6 al Legii cu privire la protecția concurenței); renunțarea neîntemeiată la încheierea de contract cu unii cumpărători (beneficiari) atunci când există posibilitatea producerii sau livrării mărfurilor respective (lit.i) art.6 al Legii cu privire la protecția concurenței). Desigur, pentru angajarea răspunderii conform art.247 CP RM este necesar ca oricare din acțiunile menționate mai sus să fie însoțite de amenințarea cu aplicarea violenței, amenințarea cu nimicirea sau deteriorarea bunurilor ori de amenințarea cu răspândirea unor informații care ar cauza daune considerabile drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei sau ale rudelor ei apropiate, de violență, nimicirea sau deteriorarea bunurilor.

În context, prezintă interes poziția lui I.A. Klepički. Acesta include infracțiunea de constrângere de a încheia o tranzacție sau de a refuza încheierea ei în rândul infracțiunilor săvârșite în sfera de asigurare a libertății și loialității concurenței. În același timp, autorul dat, atunci când face clasificarea numitelor infracțiuni, nu include constrângerea de a încheia o tranzacție sau de a refuza încheierea ei nici în categoria de infracțiuni care atentează la libertatea concurenței, nici în cea de infracțiuni care atentează la loialitatea concurenței: „Obiectul juridic special al acestei infracțiuni depășește cadrul relațiilor care asigură libertatea concurenței. Această infracțiune aduce atingere libertății persoanei, sub aspectul libertății consimțământului” [33]. Considerăm că există o diferență de esență dintre libertatea concurenței și libertatea consimțământului. Din art.246 CP RM rezultă că victima nu este parte a acordului anticoncurență, deci nu i se cere să-și manifeste consimțământul. Din contra, după cum afirmă, pe bună dreptate, D.Moiseev, de esența infracțiunii prevăzute la art.247 CP RM ține faptul că victima este constrânsă să încheie o tranzacție sau să refuze încheierea ei, deci, îi este afectată libertatea consimțământului [34].

De asemenea, calificarea nu poate fi făcută conform art.246 CP RM, dacă acțiunile anticoncurență se exprimă în activitatea autorităților administrației publice de limitare a concurenței (excepție constituie cazul încheierii acordului anticoncurență dintre o autoritate a administrației publice și un agent economic). Într-o astfel de ipoteză, trebuie aplicată răspunderea pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu (art.327 CP RM) sau pentru excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 CP RM). Această soluție este valabilă și în ipoteza acțiunilor interzise în conformitate cu alin.(4) art.9 din Legea cu privire la protecția concurenței, constând în încheierea acordului dintre o autoritate a administrației publice și o altă autoritate similară, inclusiv străină, care împiedică dezvoltarea concurenței și care lezează interesele legitime ale consumatorului, inclusiv acordul care urmărește:

- a) majorarea, reducerea sau menținerea prețurilor și tarifelor;
- b) divizarea pieței după principiul teritorial sau în funcție de volumul vânzărilor sau achizițiilor, de sortimentul mărfurilor comercializate sau de categoria vânzătorilor ori a consumatorilor (beneficiarilor);
- c) crearea de bariere ieșirii pe piață, limitarea accesului pe piață sau înlăturarea de pe piață a agenților economici.

Aceste acțiuni pot fi săvârșite numai de persoanele cu funcție de răspundere din cadrul autorităților administrației publice centrale sau locale. Tocmai din această cauză se impune calificarea conform art.327 sau art.328 CP RM. Ignorarea acestui aspect ar însemna subestimarea pericolozității sociale a subiectului infracțiunii și, implicit, a pericolului social al faptei săvârșite.

Concurența neloială, ca tip al acțiunilor anticoncurență, trebuie diferențiată net de fapta prevăzută la art.246 CP RM. Astfel, conform art.8 din Legea cu privire la protecția concurenței, concurența neloială consistă în:

- a) răspândirea informațiilor false sau neautentice care pot cauza daune unui alt agent economic și (sau) pot prejudicia reputația lui;
- b) inducerea în eroare a cumpărătorului privitor la caracterul, modul și locul fabricării, la proprietățile de consum, la utilitatea consumului, la cantitatea și calitatea mărfurilor;

c) compararea neloială în scopuri publicitare a mărfurilor produse sau comercializate de el cu mărfurile altor agenți economici;

d) folosirea neautorizată, integrală sau parțială, a mărcii comerciale, a emblemei de deservire a altor obiecte ale proprietății industriale, a firmei unui alt agent economic ori copierea formei, ambalajului și aspectului exterior al mărfii unui alt agent economic.

În opinia lui A.V. Denisova, obiectul juridic special al limitării concurenței libere îl formează relațiile sociale cu privire la concurență [35]. Replicând, vom afirma că nu este suficient să afirmăm că relațiile sociale cu privire la concurență formează obiectul juridic special al infracțiunii specificate la art.246 CP RM. Aceasta deoarece în domeniul concurenței este săvârșită nu numai această infracțiune, dar și infracțiunea de concurență neloială.

Analiza juridico-penală a obiectului juridic special al concurenței neloiale reprezintă o problemă aparte. În orice caz, din cercetarea efectuată mai sus rezultă cu claritate că valorile și relațiile sociale, care formează obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM, sunt apărute de legea penală nu contra faptei de concurență neloială.

În realitate, obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere îl constituie relațiile sociale privitoare la libertatea concurenței. Anume libertatea concurenței, ca valoare socială specifică, și relațiile sociale aferente sunt apărute de legea penală împotriva faptei incriminate la art.246 CP RM. Această concluzie se desprinde din analiza sistemică a prevederilor art.246 CP RM și ale art.7 din Legea cu privire la protecția concurenței.

De aceea, suntem de acord cu I.G. Sled că considerarea relațiilor sociale cu privire la concurența loială în calitate de obiect juridic special al limitării concurenței libere ar avea ca efect aplicarea legii penale prin analogie [36]. O opinie similară a exprimat-o N.O. Tuzelbaev [37].

Distincția dintre obiectul juridic special al limitării concurenței libere și obiectul juridic special al concurenței neloiale își are rădăcinile în divizarea bipartită a subdiviziunilor dreptului concurenței, privit ca ramură de drept. În acest sens, V.Lazăr menționează: „În doctrina de specialitate (mai ales după cel de-al doilea război mondial), unii specialiști din domeniul concurenței au susținut că, de fapt, există doar dreptul concurenței neloiale, care cuprinde reglementările juridice prin care sunt sancționate practicile monopoliste și competiția neloială din domeniul comercial. Este un punct de vedere care nu s-a impus în doctrină” [38].

Rezultă că diferența dintre dreptul concurenței loiale și dreptul antimonopol (privite ca subdiviziuni ale ramurii dreptului concurenței) are ca efect inevitabil diferențierea infracțiunii de limitare a concurenței libere de infracțiunea de concurență neloială. Or, art.246 CP RM face referire la reglementările care țin de dreptul antimonopol; în contrast, art.246¹ CP RM face referire la reglementările care țin de dreptul concurenței loiale.

Mai mult, diferența dintre cele două infracțiuni își are cauzele în:

1) finalitățile diferite (concurența neloială presupune captarea clientelei agentului economic-victimă, în timp ce limitarea concurenței libere presupune captarea pieței ca atare, ceea ce doar în subsidiar poate conduce la dobândirea clientelei victimei);

2) rezultatele diferite (concurența neloială duce la deformarea competiției, în timp ce limitarea concurenței libere duce la suprimarea concurenței);

3) concurența neloială reprezintă în esență încălcarea unor norme deontologice, în timp ce limitarea concurenței libere reprezintă încălcarea unor norme care au menirea să asigure echilibrul socioeconomic în plan concurențial.

Pentru a ne convinge mai mult de diferența dintre obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art.246 CP RM, și obiectul infracțiunii, prevăzute la art.246¹ CP RM, în cele ce urmează vom supune analizei conținutul obiectului juridic special al concurenței neloiale.

Astfel, în opinia lui T.Toader, obiectul juridic special al concurenței neloiale constă în relațiile sociale referitoare la regimul stabilit pentru asigurarea probității în ceea ce privește indicarea originii, provenienței și calității produselor fabricate sau puse în circulație, precum și în ceea ce privește folosirea numelor comerciale ori a denumirii organizațiilor de comerț sau industriale, în așa fel încât atragerea și menținerea clientelei să se realizeze numai prin mijloace loiale [39].

După Gh.Nistoreanu și A.Boroi, obiectul juridic special al concurenței neloiale este reprezentat de relațiile sociale referitoare la desfășurarea cinstită a raporturilor economice și la apărarea intereselor producătorilor și consumatorilor împotriva faptelor de concurență neloială [40].

Având o opinie similară, M.-K. Guiu consideră că obiectul juridic special al concurenței neloiale îl constituie relațiile care protejează activitatea economică împotriva unor practici neloiale, de folosință ilicită a elementelor corporale ale unui fond de comerț și de însușire, pe această cale, a clientelei care aparține acestui fond [41].

Din punctul de vedere al lui A.Ungureanu și A.Ciopruga, obiectul juridic special al concurenței neloiale îl constituie relațiile sociale care apără dreptul comercianților la concurența loială, dreptul titularilor de protecție pentru mărcile de fabrică, de comerț și de servicii, pentru embleme, firme, denumiri sau alte desemnări comerciale, pentru invenții și realizări tehnice, pentru desene și modele industriale aplicate produselor, iar în final apără încrederea publicului în autenticitatea mărfurilor și produselor desfăcute pe piață [42].

Într-o manieră asemănătoare descriu conținutul obiectului juridic special al concurenței neloiale C.Voicu, A.Boroi, F.Sandu, I.Molnar: relațiile sociale care apără dreptul comercianților la concurență neloială și care presupune interzicerea folosirii mărcilor de fabrică, de comerț, de servicii, de embleme, firme, denumiri sau alte mențiuni care atestă proveniența unui produs de către un comerciant, în mod fraudulos, fără drept [43].

După M.A. Hotca și M.Dobrinou, obiectul juridic special al concurenței neloiale este format din relațiile sociale care se nasc, se dezvoltă și se desfășoară în legătură cu apărarea drepturilor titularilor mărcilor sau indicațiilor geografice împotriva utilizării acestora contrar practicilor loiale în activitatea industrială sau comercială [44].

Nu în ultimul rând, V.Berliba este de părere că obiectul juridic special al concurenței neloiale este format din totalitatea relațiilor sociale care asigură concurența loială [45].

Dincolo de nuanțele inerente, toate aceste opinii converg spre una singură: concurența loială și relațiile sociale aferente sunt cele apărute în mod special împotriva infracțiunii de concurență neloială. În alți termeni, obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art.246¹ CP RM, îl formează relațiile sociale cu privire la concurența loială, implicând acțiunile agentului economic de a obține avantaje întemeiate în activitatea de întreprinzător, ceea ce nu contravine legislației cu privire la protecția concurenței, nu aduce sau nu poate aduce prejudicii altor agenți economici, sau nu poate prejudicia reputația lor în afaceri.

Tocmai un asemenea conținut al noțiunii de concurență loială transpare din interpretarea definiției noțiunii de concurență neloială din dispoziția art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței: acțiunile agentului economic de a obține avantaje neîntemeiate în activitatea de întreprinzător, ceea ce aduce sau poate aduce prejudicii altor agenți economici sau poate prejudicia reputația lor în afaceri.

Concurența loială presupune competiția onestă, cu respectarea normelor juridice, a uzanțelor, tradițiilor și normelor deontologice care funcționează în domeniul activității de întreprinzător. Concurența loială se caracterizează prin folosirea nediscriminatorie de către agenții economici a unora dintre următoarele instrumente: implementarea în procesul de producție a realizărilor progresului tehnico-științific; ridicarea calității mărfurilor produse sau a serviciilor prestate; lărgirea sortimentului de mărfuri produse sau servicii prestate; diminuarea prețurilor la mărfuri sau servicii ca urmare a reducerii costurilor acestora sub cele ale concurenților; dezvoltarea formelor și metodelor de deservire a consumatorilor după comercializarea mărfii sau prestarea serviciului; ridicarea calității ambalajului mărfurilor; acordarea unor facilități consumatorilor, în condițiile accesului liber pe piață și a deplinei posibilități de cunoaștere a mijloacelor de reglementare a relațiilor dintre producător și consumator sau dintre prestator și consumator; promovarea căilor de avansare a mărfurilor sau serviciilor către consumator etc.

Concurența loială constituie antipodul concurenței neloiale. Concurența loială este valoarea socială luată sub ocrotirea legii penale, împotriva manifestărilor de concurență neloială. Dimpotrivă, concurența neloială este, în plan axiologic, o antivaloare socială, combătută prin mijloacele legii penale, în scopul protejării concurenței loiale.

Din acest unghi, din dispoziția art.246¹ CP RM rezultă că concurența loială presupune:

- a) abținerea de creare, prin orice mijloace, de confuzie cu întreprinderea, cu produsele sau cu activitatea industrială sau comercială a unui concurent;
- b) abținerea de răspândire, în procesul comerțului, de afirmații false, care discreditează întreprinderea, produsele sau activitatea de întreprinzător a unui concurent;
- c) abținerea de inducere în eroare a consumatorului referitor la natura, la modul de fabricare, la caracteristicile, la aptitudinea de întrebuințare sau la cantitatea mărfurilor concurentului;
- d) abținerea de folosire a denumirii de firmă sau a mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic;
- e) abținerea de comparare în scopuri publicitare a mărfurilor produse sau comercializate ale unui agent economic cu mărfurile unor alți agenți economici.

Tocmai obligația de abținere de săvârșire a acțiunilor menționate mai sus, alături de dreptul sau interesul corelativ, alcătuiesc conținutul obiectului juridic special al infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM. Nu obligația de abținere de încheierea unui acord ilegal care prevede diviziunea pieței, limitarea accesului la piață, cu

înlăturarea altor agenți economici, majorarea sau menținerea prețurilor unice, alături de dreptul sau interesul corelativ corespunzător. În acest ultim caz, obligația și dreptul sau interesul corelativ, având o conformație calitativ diferită, alcătuiesc conținutul obiectului juridic special al infracțiunii specificate la art.246 CP RM.

După această clarificare importantă, vom menționa că, în doctrina penală, uneori se invocă oportunitatea defalcării unui obiect juridic secundar al infracțiunii de concurență neloială, obiect care ar fi format din anumite interese. De exemplu, A.Ungureanu și A.Ciopruga opinează că, prin apărarea valorilor și relațiilor sociale împotriva concurenței neloiale, sunt ocrotite nu doar interesele legitime ale agenților economici, dar și cele ale cetățenilor în calitate de consumatori împotriva activităților comerciale ilicite, de inducere în eroare a consumatorilor cu privire la calitatea mărfurilor [46]. Într-un mod asemănător, M.A. Hotca și M.Dobrinou afirmă că obiectul juridic secundar al concurenței neloiale ar putea fi format din interesele consumatorilor [47].

Nu considerăm oportună defalcarea unui obiect juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM. Relațiile sociale cu privire la concurența loială, reprezentând obiectul juridic special al concurenței neloiale, înglobează inerent interesele atât ale agenților economici concurenți, cât și ale consumatorilor. Dacă ar fi altfel, atunci noțiunea de concurență loială ar fi golită de conținut. Indirect, aceasta o recunoște chiar M.A. Hotca și M.Dobrinou, care, analizând latura obiectivă a concurenței neloiale, susțin: „Prin „practici loiale” se înțelege respectarea cutumelor sau obiceiurilor formalizate și bazate pe încredere, fără a fi încălcate drepturile comercianților sau ale consumatorilor. Pentru realizarea acestui element material, este necesar ca făptuitorul să urmărească inducerea în eroare a consumatorilor” [48].

Nici interesele agenților economici concurenți, nici interesele consumatorilor nu pot îndeplini condițiile ce caracterizează obiectul juridic secundar al infracțiunii: „Atingerea adusă obiectului juridic secundar (adiacent) al infracțiunii conferă o pondere suplimentară pericolului social, care determină trecerea unei fapte în sfera ilicitului penal. Sau, în alte situații, prezența obiectului juridic secundar (adiacent) conferă unei fapte, deja recunoscute ca infracțională, un plus de pericolozitate socială” [49]. Dar, mai există o explicație de ce interesele unor persoane nu pot constitui obiectul juridic secundar al concurenței neloiale: „Dacă toți acei care propun ca interesul să fie recunoscut în calitate de obiect al infracțiunii ar fi studiat cu atenție natura acestei categorii, precum și rolul, locul interesului în structura relației sociale, ar fi ajuns la concluzia că interesul nu este decât conținutul relației sociale, deci, doar unul din elementele structurale ale relației sociale” [50]. Cu alte cuvinte, nu poate fi extrasă partea (adică interesul) dintr-un întreg (adică relația socială), pentru a fi pusă la același nivel cu întregul.

În concluzie, nici limitarea concurenței libere, nici concurența neloială nu sunt infracțiuni pluriobiectuale. Atât în cazul infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM, cât și în cazul infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM, obiectul juridic special nu se caracterizează nici prin complexitate, nici prin multiplicitate, dar prin unicitate. Așadar, ca și obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere (art.246 CP RM), obiectul juridic special al infracțiunii de concurență neloială (art.246¹ CP RM) are un obiect juridic special simplu, când o singură valoare socială și relațiile sociale corespunzătoare îi formează conținutul.

În altă ordine de idei, vom supune examinării **obiectul material (obiectul imaterial)** al infracțiunilor în domeniul concurenței.

Cât privește infracțiunea prevăzută la art.246 CP RM, conform legii penale în vigoare, aceasta nu mai are un obiect material. Anterior, în cazurile în care limitarea concurenței libere presupunea aplicarea violenței, se putea afirma că obiectul material al limitării concurenței libere îl reprezintă corpul persoanei. În asemenea cazuri, prin intermediul corpului persoanei se aducea atingere relațiilor sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei, care a reprezentat obiectul juridic secundar al infracțiunii de limitare a concurenței libere. La moment, această afirmație nu mai este valabilă. Aceasta întrucât, în rezultatul amendamentelor operate la 18.12.2008, în dispoziția art.246 CP RM cuvintele „faptă săvârșită cu aplicarea violenței” au fost înlocuite cu cuvintele „dacă prin aceasta a fost obținut un profit în proporții deosebit de mari sau au fost cauzate daune în proporții deosebit de mari unei terțe persoane”.

Alta este situația în ipoteza infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM.

În literatura de specialitate română, este cvasiunanim punctul de vedere, potrivit căruia infracțiunea de concurență neloială are întotdeauna obiect material [51]. Fără a pune la îndoială acest punct de vedere, considerăm mai flexibilă opinia lui V.Stati, care utilizează, în contextul analizei concurenței neloiale, nu noțiunea de obiect material, dar noțiunea de obiect material (obiect imaterial) [52]. În literatura de specialitate, prin „obiect imaterial” se înțelege entitatea incorporeală asupra căreia se îndreaptă nemijlocit fapta infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii [53].

Într-adevăr, din analiza art.246¹ CP RM reiese că nu doar prin intermediul unor entități corporale, dar și prin intermediul unor entități incorporale se poate aduce atingere relațiilor sociale cu privire la concurența loială.

Astfel, numai despre obiect imaterial se poate vorbi în cazul modalității concurenței neloiale, specificate la lit.d) art.246¹ CP RM: denumirea de firmă sau marca comercială, folosită de făptuitor într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic.

Constituind mijloace de individualizare a produselor sau a agentului economic, dar și obiecte ale proprietății industriale, denumirea de firmă și marca comercială reprezintă prin excelență entități corporale. Despre aceasta ne dăm seama din conținutul reglementărilor care stabilesc regimul juridic al numitelor entități. Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.24 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, antreprenorul și întreprinderea constituită de acesta își desfășoară activitatea sub o anumită firmă (denumire). De asemenea, potrivit alin.(1) art.66 din Codul civil, persoana juridică participă la raporturile juridice numai sub denumire proprie, stabilită prin actele de constituire și înregistrată în modul corespunzător. În același timp, în corespundere cu art.2 al Legii privind protecția mărcilor, prin „marcă” se înțelege orice semn susceptibil de reprezentare grafică, care servește la deosebirea produselor și/sau serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele ale altor persoane fizice sau juridice.

Nici o altă entitate, decât denumirea de firmă și marca comercială, nu pot reprezenta obiectul imaterial al infracțiunii de concurență neloială, în cazul modalității specificate la lit.d) art.246¹ CP RM.

În alt context, nu numai despre obiect imaterial, dar și despre obiect material se poate vorbi în cazul modalităților concurenței neloiale, consemnate la lit.a)-c), e) art.246¹ CP RM:

- produsele unui concurent, cu care făptuitorul creează confuzie, prin orice mijloace (în ipoteza modalității specificate la lit.a) art.246¹ CP RM);
- produsele unui concurent, care sunt discreditate prin răspândirea de către făptuitor, în procesul comerțului, de afirmații false (în ipoteza modalității prevăzute la lit.b) art.246¹ CP RM);
- mărfurile concurentului, referitor la a căror natură, mod de fabricare, caracteristici, aptitudinea de întrebuințare sau cantitate este indus în eroare consumatorul (în ipoteza modalității specificate la lit.c) art.246¹ CP RM);
- mărfurile produse sau comercializate ale unui agent economic, comparate în scopuri publicitare cu mărfurile unor alți agenți economici (în ipoteza modalității prevăzute la lit.e) art.246¹ CP RM).

Noțiunile „produse” și „mărfuri” desemnează nu doar entități corporale, dar și entități incorporale. Că este așa, o demonstrează următoarele reglementări:

- potrivit art.1 al Legii privind protecția consumatorilor, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 13.03.2003 [54], prin „produs” se are în vedere bunul material destinat pentru consum sau utilizare individuală; produse sunt considerate de asemenea energia electrică și termică, gazele, apa livrată pentru consum individual;
- conform art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței, prin „marfă” se înțelege produsul activității (inclusiv lucrări și servicii) cu aceeași valoare de consum destinat vânzării sau schimbului.

În această ordine de idei, propunem ca, la lit.a) și b) art.246¹ CP RM, în locul termenului „produsele” să se utilizeze termenul „mărfurile”. Această remaniere legislativă ar avea ca efect compatibilizarea prevederilor art.246¹ CP RM cu prevederile Legii cu privire la protecția concurenței. Dar, ceea ce este mai important, uniformizarea terminologică, pe care o sugerăm, ar permite ca, în cazul modalităților specificate la lit.a) și b) art.246¹ CP RM, lucrările și serviciile să poată constitui obiectul imaterial al concurenței neloiale. Constatăm că, la moment, este lipsită de orice fundamentare folosirea deopotrivă, în dispoziția art.246¹ CP RM, a termenilor „produsele” și „mărfurile”. Acest paralelism terminologic nu face decât să restrângă artificial sferile de aplicare a prevederilor de la lit.a) și b) art.246¹ CP RM.

După examinarea obiectului material (imaterial) al infracțiunilor în domeniul concurenței, să ne focalizăm atenția asupra **victimei** acestor fapte infracționale.

Am ales să analizăm victima limitării concurenței libere și a concurenței neloiale în contextul investigării obiectului acestor infracțiuni, și nu în contextul subiectului infracțiunilor în domeniul concurenței.

Or, în primul rând, în textul Codului penal, legiuitorul nu folosește niciodată noțiunea „subiect pasiv al infracțiunii”. În schimb, folosește în frecvente cazuri noțiunea „victima infracțiunii” (de exemplu, la lit.g) alin.(1) art.76, lit.e), h) alin.(1) art.77, lit.d) alin.(6) art.90, alin.(2) art.126, lit.d), e), n) alin.(2) art.145, art.146, 147, alin.(1) art.150, lit.b), e) alin.(3) art.150, alin.(4) art.151, lit.c¹) alin.(2) art.152, art.156 etc. din Codul penal.

În al doilea rând, nu putem face abstracție de argumentele prezentate în literatura de specialitate, cu privire la raportarea victimei infracțiunii la sistemul de referință al obiectului infracțiunii. Astfel, de exemplu, I.Moscalciuc menționează: „Determinând dauna pe care o suferă victima, legiuitorul indică la gradul de afectare a

relațiilor sociale în a căror orbită este angrenată victima ... În acest caz, componenta socială a daunei constă în crearea imposibilității pentru victimă de a-și îndeplini obligațiile de muncă, de a se bucura de posibilitatea de a-și exercita deplin drepturile de proprietar sau posesor. Prin intermediul acestei componente sociale a daunei se stabilește legătura dintre victimă și obiectul juridic special al infracțiunii” [55]. La rândul său, S.Brînză afirmă: „Victima infracțiunii este subiectul relațiilor sociale, a cărui apărare este exercitată de norma penală corespunzătoare ... Relațiile sociale sunt ocrotite de normele penale tocmai pentru că, prin intermediul acestora, sunt protejate subiectele acestor relații, privite ca persoane fizice sau juridice” [56]. Chiar în doctrina penală română se recunoaște că subiectul pasiv al infracțiunii este, de fapt, „persoana fizică sau juridică titulară a valorii sociale vătămate prin infracțiune” [57].

După această precizare, este cazul să identificăm trăsăturile particularizante ale victimelor celor două infracțiuni în domeniul concurenței.

Astfel, din dispoziția art.246 CP RM se desprinde că victima infracțiunii de limitare a concurenței libere este persoana terță (terță în raport cu părțile acordului ilegal anticoncurență), care suferă daune în proporții deosebit de mari. Din aceeași dispoziție mai aflăm că aceste daune sunt cauzate în special persoanelor al căror acces este limitat la piață, sau care sunt înlăturate de pe piață, sau care suportă alte asemenea limitări.

Însă, nu oricare persoane, suportând asemenea limitări, pot avea calitatea de victime ale infracțiunii specificate la art.246 CP RM. Astfel, la lit.f) alin.(1) art.7 „Acordurile anticoncurență dintre agenții economici” al Legii cu privire la protecția concurenței se menționează acordul anticoncurență îndreptat spre „înlăturarea de pe piață a altor agenți economici în calitatea lor de vânzători de anumite mărfuri sau înlăturarea cumpărătorilor (beneficiarilor) lor (sublinierea ne aparține – n.a.)”. În opoziție, în art.246 CP RM, legiuitorul vorbește despre acordul ilegal care prevede înlăturarea numai a „altor agenți economici”. În cazul dat, pentru a asigura interpretarea strictă a legii penale, afirmăm că nu poate fi considerat consumatorul (cumpărătorul, beneficiarul) victimă a infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM. Nici în alte cazuri, chiar efectuând interpretarea sistematică a prevederilor art.246 CP RM și a celor din Legea cu privire la protecția concurenței, nu putem considera consumatorul victimă a infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM.

Desigur, în fiecare caz de limitare a concurenței libere, efectele colaterale le resimt consumatorii în raport cu persoana terță care a suferit daune în proporții deosebit de mari. Însă, nu acestor consumatori le sunt cauzate aceste daune. Nu ei reprezintă subiectul relațiilor sociale cu privire la libertatea concurenței, a căror apărare este exercitată de art.246 CP RM.

Numai agentul economic poate fi acea persoană terță care suferă daune în proporții deosebit de mari. În conformitate cu art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței, agenții economici sunt persoanele fizice și juridice care desfășoară activitate de întreprinzători pe teritoriul Republicii Moldova.

În concluzie, victima infracțiunii de limitare a concurenței libere este acel agent economic care a suferit daune în proporții deosebit de mari, în al cărui detriment a fost încheiat acordul ilegal anticoncurență între alți agenți economici.

Cât privește victimele infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM, acestea pot fi: 1) agentul economic concurent (în raport cu care făptuitorul aplică practicile neloiale); 2) consumatorul. Ambele aceste categorii de victime evoluează în toate fără excepție modalitățile specificate la lit.a)-e) art.246¹ CP RM.

Referitor la prima din victimele concurenței neloiale, noțiunea „agent economic” are înțelesul stabilit la art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței, așa cum l-am enunțat mai sus. În afară de aceasta, victima în cauză trebuie să fie nu pur și simplu agent economic, dar agent economic concurent. Aceasta înseamnă că ea „este subiectul de bună-credință în raportul juridic de concurență; în același raport juridic, făptuitorul apare ca subiect de rea-credință” [58].

Cea de-a doua victimă a infracțiunii de concurență neloială este consumatorul. Noțiunea de consumator este definită în art.1 al Legii privind protecția consumatorilor: orice persoană fizică ce intenționează să comande sau să procure, ori care comandă, procură sau folosește produse, servicii pentru necesitățile nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională.

Rezultă că consumatorul, în calitate de victimă a infracțiunii de concurență neloială, nu poate fi o persoană juridică. De asemenea, acesta nu poate fi nici întreprinzător, nici persoană care își satisface necesitățile legate de activitatea profesională.

În legătură cu cele evocate în privința obiectului infracțiunilor în domeniul concurenței, se impun următoarele **concluzii**:

1) concurența reprezintă o confruntare dintre subiecții economici care au o tendință comună în desfășurarea activității, constând în obținerea beneficiilor;

2) infracțiunea de limitare a concurenței libere (art.246 CP RM) are un obiect juridic special simplu, când o singură valoare socială și relațiile sociale corespunzătoare îi formează conținutul. Valoarea socială în cauză este libertatea concurenței;

3) obiectul juridic special al infracțiunii de concurență neloială (art.246¹ CP RM) îl formează relațiile sociale cu privire la concurența loială. Nu este oportună defalcarea unui obiect juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM;

4) diferența dintre infracțiunea de limitare a concurenței libere și infracțiunea de concurență neloială își are cauzele în:

a) finalitățile diferite (concurența neloială presupune captarea clientelei agentului economic-victimă, în timp ce limitarea concurenței libere presupune captarea pieței ca atare, ceea ce doar în subsidiar poate conduce la dobândirea clientelei victimei);

b) rezultatele diferite (concurența neloială duce la deformarea competiției, în timp ce limitarea concurenței libere duce la suprimarea concurenței);

c) concurența neloială reprezintă în esență încălcarea unor norme deontologice, în timp ce limitarea concurenței libere reprezintă încălcarea unor norme care au menirea să asigure echilibrul socioeconomic în plan concurențial;

5) spre deosebire de infracțiunea de concurență neloială, infracțiunea de limitare a concurenței libere nu are un obiect material (imaterial);

6) victima infracțiunii de limitare a concurenței libere este persoana terță (terță în raport cu părțile acordului ilegal anticoncurențial), care suferă daune în proporții deosebit de mari, persoană având calitatea de agent economic;

7) în cazul infracțiunii de concurență neloială, victimă este agentul economic concurent, alături de consumator.

Referințe:

1. Brînză S. Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului: Autoreferat al tezei de doctor habilitat în drept. - Chișinău, 2005, p.19.
2. Mihai E. Dreptul concurenței. - București: ALL Beck, 2004, p.264.
3. Ungureanu A., Ciopraga A. Dispoziții penale din legi speciale române, comentate și adnotate cu jurisprudență și doctrină. Vol.II. - București: Lumina LEX, 1996, p.23.
4. Rîpeanu Gr. Considerații privind esența și dezvoltarea istorică a infracțiunilor economice // Analele Universității București, 1972, nr.2, p.37-48.
5. Ibidem.
6. Geogescu I.L. Drept comercial român. - București: Socec, 1946-1948, p.585.
7. Căpățînă O. Dreptul concurenței comerciale. Concurența onestă. - București: Lumina LEX, 1994, p.40.
8. Dicționar enciclopedic român, vol.I. - București: Editura Politică, 1962, p.738.
9. Veștile Sovietului Suprem al RSSM, 1990, nr.8.
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1991, nr.11-12.
11. Flouzat D. Economie contemporaine. - Paris: PUF, 1981, p.41.
12. Denis H. Histoire de la pensée économique. - Paris: PUF, 1990, p.191.
13. Dicționar Explicativ al Limbii Române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.208.
14. Marcu F. Marele dicționar de neologisme. - București: Saeculum I.O., 2004, p.217.
15. Georgescu I.L. Op. cit., p.585.
16. Azema J. Le droit français de la concurrence. - Paris: Themis, PUF, 1989, p.17.
17. Băcanu I. Libera concurență în perioada de tranziție spre economia de piață // Dreptul, 1990, nr.9-12, p.50.
18. Khemani R.S., Shapiro D.M. Glossary of industrial organization, economics, competition law and policy terms. - Paris: OECD, 1991, p.9.
19. Constantinescu A., Rucăreanu I. Dicționar juridic de comerț exterior. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p.58.
20. Ищенко А.Н., Слепаков С.С. Некоторые особенности современной конкуренции. - În: Сборник научных трудов. Серия «Экономика». Ставрополь: Северо-Кавказский государственный технический университет, 2002 // www.ncstu.ru
21. Варламова А.Н. Правовое содействие развитию конкуренции на товарных рынках: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2008, с.23-24.

22. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.166-168.
23. Căpățînă O. Op. cit., p.125-126.
24. Хакулов М.Х. Преступления, посягающие на свободу и добросовестность конкуренции в сфере предпринимательской деятельности: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Москва, 2008, с.16-17.
25. Timofei S. Concurența privită ca factor de bază al economiei naționale luat sub ocrotirea legii penale // Revista Națională de Drept, 2007, nr.2, p.46-50.
26. Timofei S. Parametrii obiectului juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: CEP USM, 2006, p.559-563.
27. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44.
28. Хакулов М.Х. Op. cit., p.17.
29. Чистякова А.С. Кримінально-правові аспекти відповідальності за примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст.228 КК України): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. - Київ, 2009, с.12.
30. Codul penal al Republicii Moldova. Proiect. - Chișinău: Garuda-Art, 1999, p.110.
31. Уголовное право России. Особенная часть / Под ред. А.И. Рапога. - Москва: ИМПЭ, 1998, с.146; Гусев О.Б., Завидов Б.Д., Короткова А.П. Квалификация отдельных преступлений в сфере экономической деятельности. Воспрепятствование законной предпринимательской деятельности (ст.169 УК РФ) // Российский следователь, 1999, №5, с.16-19; Волженкин Б.В. Экономические преступления. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1999, с.64-65; Уголовный закон в практике мирового судьи / Под ред. А.В. Галаховой. - Москва: Норма, 2005, с.132; Батычко В.Т. Уголовное право. Общая и особенная части. - Таганрог: ТГРУ, 2006, с.151; Прохоров Л.А., Прохорова М.Л. Уголовное право. - Москва: Юрист, 1999, с.227; Уголовное право России. Часть Особенная / Под ред. Л.Л. Кругликова. - Москва: Волтерс Клувер, 2005, с.138; Лопашенко Н.А. Преступления в сфере экономики: авторский комментарий к уголовному закону. - Москва: Волтерс Клувер, 2007, с.207; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. В.М. Лебедева. - Москва: Норма, 2007, с.439.
32. Ерофеев В.В. Криминологическая и уголовно-правовая характеристика экономических преступлений в сфере потребительского рынка: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Иркутск, 2008, с.9; Лопашенко Н.А. Вопросы квалификации преступлений в сфере экономической деятельности. - Саратов: Издательство Саратовского университета, 1997, с.74; Кузнецов А.П. Уголовно-правовая ответственность за монополистические действия и ограничение конкуренции. - În: Научные труды Российской Академии юридических наук. Вып.2. Том 1. - Москва: Юрист, 2002, с.543-552; Репин П.Н. Недопущение, ограничение или устранение конкуренции: уголовно-правовая характеристика: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Санкт-Петербург, 2007, с.6; Дудоров О.О. Кримінально-правова характеристика порушення антимонопольного законодавства. - În: Вісник Запорізького державного університету, 2003, №1, с.35-41; Тотьев К. Недобросовестная конкуренция по современному французскому праву // Закон, 2006, №2, с.105-114.
33. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рапога, А.И. Чучаева. - Москва: Инфра-М Контракт, 2006, с.277.
34. Moiseev D. Delimitarea șantajului de infracțiunea prevăzută la art.247 CP RM: asemănări și deosebiri privind obiectul infracțiunii // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: CEP USM, 2006, p.476-479.
35. Денисова А.В. Уголовная ответственность за монополистические действия и ограничение конкуренции по законодательству Российской Федерации // Сибирский Юридический Вестник, 2003, №1, с.15-22.
36. Следь Ю.Г. Уголовно-правовая защита от недобросовестной конкуренции: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Ижевск, 2007, с.15.
37. Тузельбаев Н.О. Доказательства и доказывание по уголовным делам о монополистических действиях и ограничении конкуренции: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Караганда, 2008, с.14.
38. Lazăr V. Concurența neloială: răspunderea juridică pentru practicile anticoncurențiale din domeniul economic și faptele abuzive de concurență comercială care se săvârșesc pe teritoriul României. - București: Editura Universitară, 2008, p.90-91.
39. Toader T. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.416; Toader T. Drept penal. Partea Specială. - București: Hamangiu, 2007, p.332.
40. Nistoreanu Gh., Boroi A. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.424.
41. Guiu M.-K. Infracțiunea de concurență neloială // Revista de Drept Penal, 2003, nr.3, p.44-50.
42. Ungureanu A., Ciopraga A. Dispoziții penale din legi speciale române, comentate și adnotate cu jurisprudență și doctrină. Vol.II. - București: Lumina LEX, 1996, p.23.
43. Voicu C., Boroi A., Sandu F., Molnar I. Dreptul penal al afacerilor. - București: Rosetti, 2002, p.486.

44. Hotca M.A., Dobrinioiu M. *Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. Vol.I.* – București: C.H. Beck, 2008, p.646; Hotca M.A., Dobrinioiu M. *Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații.* - București: C.H. Beck, 2010, p.645.
45. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. și alții. *Codul penal al Republicii Moldova: comentariu (Legea nr.985-XV din 18.04.2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale).* - Chișinău: Sarmis, 2009, p.531.
46. Ungureanu A., Ciopraga A. *Op. cit.*, p.23.
47. Hotca M.A., Dobrinioiu M. *Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. Vol.I.* - București: C.H. Beck, 2008, p.646; Hotca M.A., Dobrinioiu M. *Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații.* - București: C.H. Beck, 2010, p.645.
48. *Ibidem*, p.647; *Ibidem*, p.646.
49. Brînză S. *Considerații privind natura obiectului juridic secundar al infracțiunii* // Revista Națională de Drept, 2004, nr.1, p.4-8.
50. Brînză S. *Obiectul infracțiunilor contra proprietății. Relațiile sociale ca obiect al ocrotirii penale* // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: USM, 2001, p.48-93.
51. Loghin O., Toader T. *Drept penal român. Partea Specială.* - București: Șansa, 1999, p.516-517; Nistoreanu Gh., Boroi A., Molnar I. și alții. *Drept penal. Partea Specială.* - București: Europa Nova, 1999, p.536; Ungureanu A., Ciopraga A. *Op. cit.*, p.23; Nistoreanu Gh., Boroi A. *Op. cit.*, p.424; Toader T. *Drept penal. Partea Specială.* - București: ALL Beck, 2002, p.416; Toader T. *Drept penal. Partea Specială.* - București: Hamangiu, 2007, p.332; Lazăr V. *Op. cit.*, p.259; Voicu C., Boroi A., Sandu F., Molnar I. *Op. cit.*, p.286-287; Voicu C., Boroi A., Molnar I., Gorunescu M., Corlățeanu S. *Dreptul penal al afacerilor.* - București: C.H. Beck, 2008, p.605; Hotca M.A., Dobrinioiu M. *Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. Vol.I.* - București: C.H. Beck, 2010, p.645.
52. Stati V. *Răspunderea penală pentru infracțiunea de concurență neloială (art.246¹ CP RM)* // Revista Națională de Drept, 2008, nr.12, p.29-38.
53. Stati V. *Problema obiectului material în cazul infracțiunii de încălcare a dreptului de autor și drepturilor conexe (art.185¹ CP RM).* - În: *Probleme teoretice și practice ale economiei proprietății intelectuale. Comunicări prezentate la ediția a V-a a Conferinței internaționale științifico-practice (16-17 noiembrie 2006).* - Chișinău: AGEPI, 2007, p.228-230; Reșetnicov A. *Obiectul material al infracțiunii și obiectul material al infracțiunii: necesitatea delimitării* // Revista Națională de Drept, 2007, nr.9, p.25-30.
54. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.126-131.
55. Moscalciuc I. *Consumatorul – victima infracțiunilor săvârșite în sfera consumului de produse și servicii* // Revista Națională de Drept, 2007, nr.5, p.47-53.
56. Brînză S. *Obiectul infracțiunilor contra proprietății. Relațiile sociale ca obiect al ocrotirii penale*, p.48-93; Новоселов Г.П. *Учение об объекте преступления.* - Москва: Норма, 2001, с.60.
57. Hotca M.A. *Codul penal: comentarii și explicații.* - București: C.H. Beck, 2007, p.223.
58. Stati V. *Răspunderea penală pentru infracțiunea de concurență neloială*, p.29-38.

Prezentat la 26.05.2010